

čišćenja). Trenutačno je stupanj čuvanja jednak za sve umjetnine u spremištu MMSU, što ne zadovoljava kriterije koji su potrebni za čuvanje fotografija, a posebni problem nastaje prilikom izlaganja u muzejsko-galerijskim prostorima koji ne posjeduju adekvatnu rasvjetu i mikroklimu, što ubrzava proces starenja.

Konzervatorica MMSU Duška Sekulić Ćiković izradila je plan i mjere preventivne zaštite, a započela je pripremu konzervacije i restauracije dviju fotografija Željka Jermana u suradnji sa suradnikom iz Hrvatskog restauratorskog zavoda. Prilikom potrebe za restauracijom nailazimo na problem nedostatka profesionalno educiranih kadrova jer u Hrvatskoj nema visokoškolske ustanova za obrazovanje fotorestauratora, kao niti mogućnosti specijalizacije. Ostale fotografije su dobro očuvane, a čuvaju se u beskiselinskim folijama i mapama, u metalnim ladičarima. Kako Muzej nema prostor za stalni postav, fotografije su dostupne na uvid vanjskim korisnicima nakon predodžbenja zahtjeva.

Fotografije iz zbirke djelomično su izlagane i objavljene u katalogu izložaba (izbor): *Inovacije, akvizicije*, suvremeni hrvatski umjetnici - djela iz fundusa, MMSU Rijeka, 2002.; *Ranko Dokmanović 1969.-1999.*, MMSU Rijeka 1999.

kustos Nataša Ivančević

→ Marica Balabanić Fačini - povjesničarka umjetnosti. Radi kao kustos kulturnopovijesnog odjela Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja, Rijeka.

→ Nikša Mendeš - povjesničar i povjesničar umjetnosti. Radi kao kustos Odjela za povijest pomorstva u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja, Rijeka.

→ Ksenija Orelj - povjesničarka umjetnosti. Radi kao kustos - pripravnik za građu kulturnopovijesnog karaktera u Muzejskoj zbirci Kastavštine pri Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja, Rijeka.

→ Mladen Grgurić - povjesničar. Radi kao kustos u Muzeju grada Rijeke gdje vodi zbirku tiska, fotografije i filatelije.

→ Nataša Ivančević - povjesničarka umjetnosti. Radi kao viši kustos riječkog Muzeja moderne i suvremene umjetnosti. Voditeljica je zbirke kiparstva, fotografije i multimedije.

karmen
travirka marčina

fotografske zbirke i prezentacija fotografije u zadru

fotografija koje se obično čuvaju u zbirkama i albumima starosjedilačkih obitelji.

Ovome aspektu treba pribrojiti još jednu vrlo važnu i poražavajuću činjenicu. U pedesetak teških savezničkih napada iz zračica tijekom 1943. i 1944. godine gotovo je u potpunosti razorena i spaljena središnja gradska jezgra Zadra. U tim sustavnim uništavanjima grada nestali su skoro sve gradske četvrti s cjelokupnim kućnim inventarima, pa tako i obiteljskim, ali i mnogim javnim zbirkama, kao i gotovo svi tada postojeći fotografski atelijeri, od kojih su neki imali tradiciju još od sedamdesetih godina 19. stoljeća, uključujući u to i kompletne arhive staklenih negatifa. Tako je Zadar 19. stoljeća, bogat i uzorno ureden glavni grad Kraljevine Dalmacije, nestao poput neke Atlantide s većinom stanovništva i svojim povijesnim sjećanjem. Izučavanje povijesti zadarske fotografije tako predstavlja znatno teži, pedantniji i domišljatiji posao nego što je to u sredinama koje su imale više povijesne sreće.

Postoji još jedan zanimljiv razlog koji niti jedan istraživač ne bi smio zanemariti u procjeni deficitarnosti zadarskih fotografskih fondova. Zadar je u vrijeme austrijske vlasti bio prije svega administrativno središte, grad kojim je dominiralo više i srednje činovništvo, kao i više vojno i policijsko časnništvo. Redovita praksa austrijskih vlasti bila je stalna fluktuacija činovničkog kadra što je za svakog državnog dužnosnika, časnika ili činovnika, u što treba ubrojati i dio inteligencije, posebno školnike i profesore, bio uobičajen način života. Nomadski način života u namještenim stanovima oblikovao je specifičan mentalitet, koji je posebnu pažnju posvećivao samo lako pokretnoj imovini. Među takvim predmetima svakako je bila i fotografija, bilo kao portretni zapis, bilo kao veduta-suvenir, bilo kao službeni staleški grupni portret. Zbog toga je fotografije zadarskih autora 19. stoljeća moguće naći, ne samo u drugim hrvatskim središtima, već vjerojatno u širokom krugu od Tirola do Galicije, možda u većem broju nego u samom Zadru. Sličnu sudbinu imaju još možda i gradovi poput Karlovca, koji je u vrijeme Vojne krajine bio časnikički grad ili Pule, koja je bila glavna baza austrougarske mornarice. Stoga i postoji zaista velika razlika između Zadra i gradova poput Splita, Dubrovnika, Varaždina i drugih sa svojim autentičnim i tradicionalnim građanstvom. Tako su za svakog temeljitog istraživača ili kolekcionara zadarske fotografije izuzetno

▼ Sustavno proučavanje zadarske fotografije, posebno one rane, iz razdoblja austrijske vlasti, iz više je razloga znatno specifičnije u odnosu na druge hrvatske gradove. Zadar je jedan od rijetkih gradova u Hrvatskoj koji je doživio tako okrutnu sudbinu da je u ovom stoljeću dva puta izmijenio svoju gotovo cjelokupnu populaciju. Zahvaljujući političkim okolnostima zaključenja nepovoljnog Rapallskog ugovora iz 1920. godine Zadar je pripao Kraljevini Italiji. Represija nad većinskim hrvatskim stanovništvom, koja je postojala i sistematski se ohrabivala još za austrijske uprave, doživjela je u vrijeme zaključivanja ugovora u Rapalu svoj vrhunac, tako da je od oko 16.000 stanovnika Zadra tijekom 1919., 1920. i 1921. iselilo u Kraljevinu SHS preko 9.700 građana. Njih su uskoro zamijenili brojni doseljenici iz Italije. Krajem Drugog svjetskog rata situacija se ponovila u obrnutom smjeru. Od 22.000 stanovnika, koliko je Zadar imao 1940. godine, 1945. je ostalo svega 6.000, od kojih je također veći broj napustio Zadar 1947. optirajući za Italiju. U takvoj situaciji, kada je cjelokupno stanovništvo dva puta odlazilo u dijasporu, nije moguće pronaći niti minimalan broj starih

važni izvori četiri tršćanska antikvarijata, a možda čak i antikvarijati u Grazu ili u Mariboru.

Sustavno prikupljanje fotografske građe u Zadru je započelo doslovno na ruševinama. 1945.-1946. godine u Zadru su formirane posebne ekipe koje su iz ruševina vadile svaki sačuvani komadić imovine, razvrstavajući ga po vrsti. Na takav su način prikupljene fotografije kao cjelina došle na tzv. Gradsko skupljalište, odakle su usmjerene dijelom u Znanstvenu knjižnicu, a dijelom u Povijesni, danas Državni arhiv.

Zahvaljujući tadašnjem ravnatelju Znanstvene knjižnice, dr. Vjekoslavu Maštroviću, koji je imao istančan osjećaj za fotografiju, i to ne samo kao dokument vremena, već i za sam medij, fotografije su djelomično istražene i arhivirane. Posebno značajnu ulogu u uređenju zbirke fotografija u Znanstvenoj knjižnici (oko 2.500 pozitiva, originalni albumi, veći broj negativa na staklu, dagerotipije, kalotipije, ambrotipije) odigrao je dr. Pavao Galić, dugogodišnji bibliotekar ove ustanove, koji je uspio istražiti veći dio zbirke starih fotografija. Zahvaljujući njegovoj upornosti sve su registrirane fotografije primjerno opremljene posebnim omotima i zaštitom, tako da je taj fond zasada u Zadru najbolje opremljen i zaštićen. Među najvrjednijim primjercima su dvije odlično sačuvane zadarske dagerotipije, kolorirane rane kalotipije, ambrotipije te zbirka obitelji Marasović iz Skradina s prvim vedutama Zadra (oko 1861.) kao i dijelovi kolekcije Sabalich s nešto sačuvanih staklenih negativa poznatih fotografa Burata i Hungera.

U Državnom arhivu situacija je bila teža zato što je ta ustanova imala zadatak spašavanja fondova arhivske građe za Zadar i Dalmaciju koji su sezali još do 11. stoljeća, i to u situaciji kada su dijelovi arhiva nagorjeli, a mnoge su značajne arhivalije bile izložene meteorološkim utjecajima. Ipak, i u takvim je uvjetima zbirka fotografija čuvana izdvojeno i vremenom sređivana do stanja današnje potpune upotrebljivosti i pune brige za očuvanje od oštećenja. Državni arhiv u Zadru danas posjeduje vrlo vrijednu zbirku fotografija s mnogobrojnim raritetnim primjercima, koja je s vremenom obogaćena s više različitih vrijednih zbirki, poput one obitelji Luxardo, kao i opsežnom zbirkom staklenih negativa atelijera Jakova Peručića i Ivana Jeričevića iz međuratnog razdoblja.¹

Kada je 1962. godine osnovan Kulturno-povijesni odjel Narodnog muzeja, danas

1

1. A. Roca, Ruševine oko Sv. Stošije nakon bombardiranja, 1945., Narodni muzej, KHO, Zadar

Muzeja grada Zadra, fotografija devetnaestog stoljeća, kao i zbirka razglednica, postale su neodvojivi dio muzejskog fonda te ustanove. U početku skromna zbirka, s vremenom je donacijama i otkupima postala u mnogim aspektima značajna za poznavanje stare zadarske fotografije. Među raritetima treba spomenuti i jedan odlično sačuvan i luksuzno opremljen album s portretima europskih kraljevskih obitelji u Disderijevom stilu s kraja 1860-ih godina, pronađen na gradskom smetlištu. Muzej grada Zadra otkupio je i jednu od originalnih Buratovih atelijerskih kamera iz 1890-ih godina. Značajna je i zbirka razglednica grada Zadra pomoću koje se može u potpunosti rekonstruirati izgled negdašnjeg dalmatinskog glavnog grada. Muzej posjeduje 600 staklenih negativa visokokvalitetnih zadarskih fotoamatera braće Mihovila i Zvonimira Novakovića, od 90-ih godina 19. st. do 20-ih godina 20. stoljeća. Pomoću njih se može rekonstruirati život zadarskih viših građanskih slojeva, a isti autori snimili su i vrlo vrijednu seriju fotografija s bojišnice kod Soče 1917. godine. Muzej čuva i pozitive sačuvanih staklenih negativa zadarskog Lartiguea, Hamilkara Vitalijaniya,

koji je početkom stoljeća snimio fotografije u svojoj dječjačkoj dobi. U istoj ustanovi vrijedna je zbirka fotografija zadarskog fotografa iz razdoblja talijanske vlasti Biagia Cigliana.

Razdoblje Drugog svjetskog rata obilježava nekoliko cjelina. To su izvorni negativi i velik broj pozitiva snimljen u zadarskom kraju tijekom talijanske okupacije, kao i velika zbirka originala iz perioda antifašističke borbe. Muzej posjeduje i vrlo važnu zbirku fotografija razrušenog Zadra poznatog fotografa Ante Roce koji je s partizanskim jedinicama ušao u Zadar dok su se ruševine još dimile od požara. Jednako je vrijedna i zbirka od 685 fotografija slovenskih liječnika partizana Milčinskog, Kosa, Klauša i Šelhausa koji su početkom 1945. snimali porušeni grad. Prvi zadarski poslijeratni fotograf Ratko Novak bilježio je istu tematiku, ali i nadljudske napore da se grad očisti od ruševina i spasi preostala imovina.

U knjižnici Arheološkog muzeja još od kraja 19. stoljeća prikupljani su fotografski dokumenti, a uloga fotografije u arheološkoj praksi bila je prepoznata već u vrijeme preseljenja zbirke u prostor Sv. Donata. Jedan od tadašnjih kustosa, Josip Bersa, bio je

2

2. T. Burato, *Trg pet bunara*, 1975., *Povijesni arhiv, Zadar*

pasionirani fotograf i prvi je koristio medij fotografije za potrebe arheološke i konzervatorske struke. Prilikom formiranja Općinskog zavoda za zaštitu spomenika kulture pedesetih godina izvršena je revizija fotografskog fonda Arheološkog muzeja pa je veći dio tog inventara, koji se odnosio na spomeničku gradu, fotografije arhitekture, gradskih četvrti ili totala urbane jezgre Zadra, (panoramski i zračni snimci), bio prenamijenjen i preveden u fotografski fondus novoosnovanog zavoda. Tako su i ta dva fundusa vrlo značajni izvori za izučavanje rane fotografije u Zadru.

Među mnogim vrijednim materijalom današnje Državne uprave za zaštitu prirodne i kulturne baštine ističu se izvorni fotografski albumi Tomasa Burata u originalnoj luksuznoj opremi. Drugi raritet s velikim brojem jedinica je i zbirka od oko 400 fotografija Zadra i drugih dalmatinskih gradova i kulturnih spomenika kuće Fratelli Alinari iz Firence snimljenih prilikom fotografske kampanje 1921.-1926.²

Od privatnih zbirki važnih za cjelovitost slike o ranoj zadarskoj fotografiji treba istaknuti tri vrlo značajna obiteljska albuma akademika Ive Petriciolija, čije su fotografije

najvećim dijelom istražene i datirane te nekoliko drugih, preostalih zadarskih obitelji: Žmirić-Padelin, Borelli, Ivanković, Oštrić i Ljubičić-Belavić.

Sustavno istraživanje zadarske rane fotografije započelo je kao rezultat napora da se medij fotografije nakon izložbe rane hrvatske fotografije iz 1966. istraži i u drugim regionalnim centrima. Prvi temeljitiji uvid u tada postojeći fond fotografija ostvarila je Nada Grčević prilikom prikupljanja građe za izložbu *Rana fotografija u Zadru* održanu tijekom 1977. u organizaciji Kulturno-povijesnog odjela Narodnog muzeja.³ Ova je izložba u punom svjetlu prezentirala kompleksnost i kvalitetu fotografije 19. stoljeća u Zadru, kako one profesionalne, tako i amaterske. Prvi put mogli su biti sagledani i pojedini zadarski autori, kao i ocijenjen njihov rad i karakteristike njihova djela. Ta je izložba prva prikazala i veličinu opusa zadarskog fotografa Tomasa Burata, kao i njegovo značenje za razumijevanje fotografskog medija u Dalmaciji. Izložba je pobudila veliko zanimanje u Zadru i bila je poticaj za traganje za identitetom i tradicijom jednog grada i jednog vremena koje je nestalo u ratnim bespućima prošloga stoljeća. S na-

mjerom da prikaže sve istaknutije segmente povijesti hrvatske fotografije, posebno one nastale u regiji, CEFFT utemeljen pri Galerijama grada Zagreba organizirao je nekoliko značajnih izložbi na tu temu, npr. *Fotografija u Hrvatskoj 2* 1978. godine, u okviru koje je u Zagreb bila prenesena izložba *Rana fotografija u Zadru* autorice Nade Grčević,⁴ pobudivši pažnju stručnih krugova. Tijekom 1981. godine objavljena je knjiga N. Grčević *Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj*,⁵ koja postaje temeljem za poznavanje i daljnja istraživanja ove građe. U tom djelu prvi put je ukazano na fenomen rane zadarske fotografije te je istaknuto i značenje fotografskog opusa Tomasa Burata.

Od sedamdesetih godina 20. st. poviješću zadarske fotografije intenzivno se bavi zadarski novinar i publicist Abdulah Seferović, koji je u tom razdoblju objavio veći broj novinskih članaka, prikaza, kritika i ogleda, ali i niz stručnih članaka na temu zadarske rane fotografije u zadarskoj i hrvatskoj periodici i zbornicima. U mnogim aspektima njegov je istraživački rad po temeljitosti i otkrićima bio važan za poznavanje te građe.

Na inicijativu Galerije umjetnina proslavljena je 1990.-1991. godine 150-a obljetnica rođenja i 80-a obljetnica smrti najznačajnijeg zadarskog fotografa Tomasa Burata. Tom je prilikom objavljena monografija o djelu Tomasa Burata iz pera Abdulaha Seferovića,⁶ a 1991. u zadarskoj je Galeriji umjetnina održana velika retrospektivna izložba Tomasa Burata s 490 izložaka, čiji je autor bio Antun Travirka.⁷

Godine 1994. Muzej za umjetnost i obrt u Zagrebu priredio je izuzetno važan izložbeni projekt *Fotografija u Hrvatskoj 1848.-1951.*, gdje je ponovno došla do izražaja posebna vrijednost i značenje zadarske fotografije. Za opsežnu izložbenu publikaciju tekst o zadarskoj fotografiji priredio je Abdulah Seferović.⁸

Izložba *150 godina fotografije u Zadru* autora Antuna Travirke, održana u Galeriji umjetnina 1996., s gotovo 1200 originalnih izložaka, bila je do sada najcjelovitija prezentacija ove teme koja je prikazala i cijeli niz do sada nepoznatih djela, ali i posebno istaknula čitave opuse. Nadamo se da će opsežna Travirkina monografija nakon mnogih neprilika ugledati svjetlo dana do kraja ove godine.

Galerija umjetnina Narodnog muzeja Zadar jedina je ustanova u Zadru koja sustavno sakuplja, ali i aktivno prati kreativne tokove suvremene fotografije. Jedna je od

prvih hrvatskih galerijskih ustanova koja je preuzimajući još 1963. godine organizaciju Međunarodnog trijenala fotografije *Čovjek i more* počela s muzejsko-galerijskim dignitetom prezentirati fotografski medij. Sustavno izlaganje i prikupljanje suvremene fotografije za fundus Galerije započelo je 1975. g. dolaskom novog voditelja, Antuna Travirke, koji je fotografski medij svjesno afirmirao kao ravnopravan drugim likovnim medijima. Danas fundus Galerije broji više od 640 fotografija, a nastao je otkupima i donacijama. Među njima treba istaknuti prije svega fotografije poznatih zadarskih majstora fotografije Ante Brkana i Zvonimira Brkana te izdvojiti nekoliko cjelina - 169 fotografija velikog formata Nenada Gattina koje je Galeriji poklonio Vinko Nikolić prilikom Gattinove retrospektivne izložbe u okviru XIV. trijenala *Čovjek i more* 1992., vrijedne zbirke fotografija Jose Špralje iz 50-ih i 80-ih godina, odabrana zbirka Vladka Lozića, fotografije Nikole Vranića, djela Dučaka, Kalenića, Zelmanovića, Z. Vucelić, M. Jodicea te zbirku djela zadarskih fotografa srednje i mlade generacije. Jednu od najatraktivnijih cjelina zasigurno predstavlja 46 velikih fotografija čuvenog transatlantika Titanica, radenih prema izvornim staklenim negativima koji prate gradnju broda od polaganja kobilice 1909. pa sve do ispraćaja na jedino putovanje iz Southemptona 1912. godine.⁹ Za povijest Domovinskog rata posebno je vrijedna zbirka 90 fotografija koje su poklonjene Galeriji nakon izložbe *Godine stradanja*, održane u Galeriji umjetnina 1995. Fotografije su to koje svjedoče o razaranju Zadra i njegove okolice tijekom Domovinskog rata, a djelo su petorice autora: Pavuše Vežića, Arifa Ključanina, Željka Maričića, Željka Karavide i Zvonka Kucelina.

Godine 1995. za Galeriju umjetnina otkupljena je zbirka od približno 35 000 negativa fotoreporterskog opusa Ante Brkana, što je zasigurno jedna od najznačajnijih zbirki fotografske građe druge polovine 20. st. u Hrvatskoj. Zbirka je važna iz mnogih aspekata, ali prije svega je to pomno zapisana povijest Zadra i sjeverne Dalmacije u svim segmentima života od 1958.-1983. g. Iako sustavno istraživanje, registriranje i dokumentiranje te zbirke traje kontinuirano već osam godina, prepoznavanje građe te njezino razvrstavanje i korištenje za različite stručne potrebe još je vrlo daleko od konačnih rezultata. Za sada je jedina javna prezentacija dijela ove zbirke

održana u Gradskoj loži 2003. g. izložbom pod nazivom *Ante Brkan - 40 portreta*.¹⁰ Kao što sam prethodno naglasila, Galerija umjetnina prati i tokove suvremene fotografije, pa tako u svom programu organizira mnoge samostalne izložbe suvremenih hrvatskih fotografa, dok međunarodnim trijenalom fotografije *Čovjek i more* nastoji zadarskoj i hrvatskoj javnosti prezentirati tokove suvremene svjetske fotografije.

O ulozi Galerije u poticanju i afirmaciji mladih autora svjedoči i obnovljen zadarski Salon mladih 2000. g. Umjesto smotre sveukupnog likovnog stvaralaštva mladih organiziran je pod nazivom *Mladi zadarski fotografi*, a iznenadio je kvalitetom i kvantitetom mladih autora, posebno reporterske profesije, što ne treba posebno čuditi, zato što se u Zadru tiskaju tri tjednika i jedne dnevne novine. Već Deseti salon mladih - Mladi zadarski fotografi, održan 2002. g., iznjedrio je novu tzv. "mladu" generaciju zadarskih fotografa, među kojima spominjemo Gorana Matoševića, Juru Miškovića, Maru Milin i Stipu Suraća. Neki od njih izdigli su se kvalitetom iz lokalne sredine i afirmirali se na hrvatskoj fotografskoj sceni. ▼

- ¹ Spomenuti su fotografi naslijedili ateljer najznačajnijeg zadarskog i dalmatinskog fotografa 19. stoljeća Tomasa Burata čijih je gotovo 10.000 staklenih negativa uništeno tijekom bombardiranja 1943.-1944.
- ² Alinarijeve fotografije, zajedno s još 60 primjeraka iz privatne zbirke A. Brkana, obradio je A. Travirka u katalogu 16. međunarodnog trijenala fotografije "Čovjek i more" 1992.
- ³ NADA GRČEVIĆ, Rana fotografija u Zadru (katalog), Zadar, 1977./1978.; Ista, Rana fotografija u Zadru, u: Zadarska revija, 2/3 (1978.), 245-252; Ista, Rana fotografija u Zadru, u: Foto-kino revija, 2 (1978.), 10-11.
- ⁴ NADA GRČEVIĆ, Rana fotografija u Zadru, u: Fotografija u Hrvatskoj 2 (katalog), Zagreb, 1978.
- ⁵ NADA GRČEVIĆ, Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj, Zagreb, 1981.
- ⁶ ABDULAH SEFEROVIĆ, Tomaso Burato, carski i kraljevski dvorski fotograf, Zadar, 1990.
- ⁷ ANTUN TRAVIRKA, Tomaso Burato, carski i kraljevski dvorski fotograf (katalog), Zadar, 1991.
- ⁸ ABDULAH SEFEROVIĆ, Fotografija u Zadru 1848-1950 u: Fotografija u Hrvatskoj 1848-1951 (katalog), Zagreb, 1994., 175-191.
- ⁹ Fotografije su otkupljene od Ulster Folk and Transport Museuma iz Belfasta za potrebe 15. trijenala "Čovjek i more" 1998. g.
- ¹⁰ Za potrebe izložbe izrađeno je 40 pozitiva portreta Zadrana i istaknutih osoba koje su posjećivale Zadar, a koje su izabrane između pet stotina portretnih snimaka. Vidi: KARMEN TRAVIRKA MARČINA, Ante Brkan - 40 portreta, Zadar, 2003.

→ Karmen Travirka Marčina - kustosica za fotografiju i voditeljica zbirke fotografija Ante Brkana u Galeriji umjetnina Narodnog muzeja Zadar. Od 2000. godine ponovno pokrenula bijenalnu manifestaciju zadarskog Salona mladih. Realizirala dvadesetak izložbi fotografija.

josipa lulić
maroje mrduljaš
leo vidmar

zbirke fotografija u zagrebu

▼ Obuhvatiti pregledom sve zbirke i arhive koji u Zagrebu čuvaju fotografije gotovo je nemoguće. Ipak, ovim pregledom nastojali smo potencijalnim korisnicima i budućim istraživačima raznovrsnih zbivanja dati neke opće podatke koji bi im mogli koristiti u radu. Bila dijelom stalnih muzejskih postava, dokumentacije povijesnih događaja i ličnosti koje su u njima sudjelovale ili nezavisno umjetničko djelo, fotografija je nezaobilazan dio svijesti o prostoru i vremenu kojima smo posvećeni. Intrigantna, dokumentarna, kao dio nečijeg albuma ili svima dostupna preko interneta, fotografija je zbog svoje žanrovske raznovrsnosti, medijske prilagodljivosti i trajnosti postala manje-više ravnopravan dio muzejskih i arhivskih zbirki iz raznih razdoblja.

FOTOGRAFIJA U HRVATSKOM DRŽAVNOM ARHIVU¹

Još početkom prošlog stoljeća fotografiji se nije pridavalo veće značenje ni u dokumentarnom, a pogotovo ne u umjetničkom smislu. Fotografski materijal je, uz pisanu dokumentaciju, svrstavan samo pod nazivnik *razno*, tako da su se mnoge fotografije lako mogle previdjeti i zagubiti u obilnoj tiskanoj

gradi. I danas je moguće pronaći vrijedne primjerke koji su dugi niz godina jednostavno bili sakriveni u nerazlučivoj masi "raznog" popratnog materijala.

Arhivi su zakonom obvezni skrbiti o građi od trajnog značenja za kulturu, povijest i druge znanosti te su dužni voditi popise stvaratelja i posjednika javnog arhivskog i registrativnog gradiva. Hrvatski državni arhiv evidentira stvaraoce, kao i značajnije posjednike fotografija, a to znači pojedince, poduzeća, udruge ili javne ustanove koje bilo produciraju, bilo prikupljaju fotografije. Uz fotografije značajnije za povijest i kulturu Republike Hrvatske, Arhiv prikuplja i sve fotografije nastale u devetnaestom stoljeću, i to zbog njihove starosti i jedinstvenosti. One se u njega primaju na trajnu pohranu.

Najopsežniji fond fotografija pohranjen u Hrvatskom državnom arhivu je Fond Agencije za fotodokumentaciju (AGEFOTO), koja je djelovala od 1939. do 1990., a sastoji se od 500.000 negatifa i isto toliko kontakt kopija razvrstanih prema temi ili mjestu snimanja. Pristup gradivu omogućen je pomoću kataloških kartica. Druga po veličini je zbirka Službe državne sigurnosti i sastoji se od oko 50.000 fotografija raznih formata i tehnika. U nastanku je brzo pretraživa baza s 5.000 fotografija koje omogućavaju korisniku da u najkraćem roku dođe do željenog imena ili događaja. Prijenos materije u novu bazu podataka vrši se digitalnim fotoaparatom i plošnim skenerom, što znači da se danas pristup građi omogućava kataloškim karticama ili digitalnom bazom podataka.

Cijela fototeka broji 650.000 negatifa i 60.000 fotografija bez negatifa. Većina građe prispjela je u Državni arhiv 1993. godine, kada je preuzet fond Arhiva za fotodokumentaciju. U Arhivu je pohranjen i fond fotografskog i filmskog snimatelja Antuna Markića s oko 10.000 negatifa u raznim formatima i tehnikama iz razdoblja 1948.-1984. Radi se uglavnom o snimcima osoba i događaja iz povijesti hrvatske kinematografije. Od važnijih zbirki fotografije spomenimo one Gjüre Perettija, arhitekta Božidara Rašice, Milana Fizija, Aleksandra Kukeca, kazališne fotografije Mladena Grčevića i druge.

Iz sigurnosnih razloga negativi su odvojeni od fotografija. Uvjeti u kojima su pohranjene fotografije i negativi, iako nisu idealni, za područje Hrvatske su na zavidnoj razini. Arhivistički središne i obrađene zbirke zaštićeno se kopiraju, a osim izravnog i posrednog kopiranja, središnji laboratorij HDA koristi se i digitalizacijom fotografija te popravkom nji-

hovah oštećenja u digitalnom obliku koje se nakon intervencije mogu vratiti u analogni oblik. Fotografije iz Hrvatskog državnog arhiva pretežno se koriste u znanstvene svrhe, za objavljivanje u tiskovinama, a samo u rijetkim prigodama i u komercijalne svrhe.

KUSTOS Zvonko Baričević

HRVATSKO DRUŠTVO LIKOVNIH UMJETNIKA

Dom HDLU ne posjeduje zbirku fotografija, no sve izložbe koje se održavaju u bilo kojem od njegova četiri izložbena prostora dokumentiraju se digitalnim fotoaparatom i pohranjuju na digitalni medij. HDLU ima svoju internetsku stranicu na koju se tijekom vremena u reduciranom izdanju namjerava prenijeti dio arhivirane građe i fotodokumentacije. Uvjeti čuvanja starijih fotografija, koje nisu u digitalnom formatu, nisu na zadovoljavajućoj razini, ali nakon završetka obnove zgrade planira se početak obnove prostora za pohranu prema suvremenim muzeološkim načelima. Velik dio starijih fotografija već je prebačen na digitalni medij za potrebe izdavanja kataloga Galerije PM u kojem su, između ostalog, i snimci prvog postava izložbe Julija Knifera.

Pristup arhivskoj građi vrlo je jednostavan i ovisi jedino o dogovoru s krajnje susretljivim djelatnicima prostora.

Prikupljanje arhivske građe HDLU vrši se usporedno s izložbama. Ekspoziti se fotografiraju tek nakon postavljanja u izložbeni prostor, a fotografiranje obavljaju sami djelatnici HDLU-a, dok važnije izložbe snimaju profesionalni fotografi.

KUSTOS Iva R. Janković

ZBIRKA FOTOGRAFIJE, FILMA I VIDEO MUZEJA SUVREMENE UMJETNOSTI

Zbirka Muzeja suvremene umjetnosti nastavlja djelatnosti Centra za fotografiju, film i televiziju (CEFFT) koji je započeo s radom početkom 70-ih godina, u vrijeme kad je uočena potreba osnivanja zbirke. Primarni zadatak zbirke bio je prikupljanje, pohranjivanje i izlaganje umjetničkih fotografija, filmskih i video zapisa, a u posljednje vrijeme u krug djelatnosti ulazi i obrada umjetničkih djela nastalih suvremenim oblicima mehaničke, elektronske i digitalne registracije i reprodukcije (foto, film, video, CD-ROM).